

ТАҚРИЗ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи номзадии Олифтаева Жола Абдулнӣёзовна дар мавзӯи «Салби кислотаҳои гуминӣ аз ангиштҳои Тоҷикистон, таҳқиқ ва модификатсияи фуллерен C₆₀ дар мисоли кислотаҳои гуминии ангишти «Шӯроб»», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои химия аз рӯи ихтисоси 02.00.03- химияи органикӣ

Таҳқиқотҳо оиди моддаҳои фаъоли таркиби торф, ангишт, обҳои зерзамини ва ҷангалҳо нишон доданд, ки ҳангоми салби моддаҳои таркиби онҳо як қисм моддаҳои органикии фаъол дар шакли комплекс аз онҳо ҷудо мешаванд. Бори аввал истифодаи препаратҳои аз моддаҳои гумини ҳосил кардашуда дар тиб ва ветеринария аз соли 1967 саршуда буд. Афзалиятнокии ин препаратҳо нисбат ба препаратҳои мавҷудбуда хеле баланд мебошад. Онҳо хосияти хеле зиёди муолиҷавӣ доранд ва барои табобати бемориҳои зиёд истифода мешаванд. Муаллиф ҳамаи ҷиҳатҳои илмӣ методологӣ ва амалии моддаҳои гуминиро ба назар гирифта, зарурияти омӯзиши онҳоро муҳим дониста, аз таркиби ангиштҳои Ватанӣ моддаҳои гуминиро ҷудо намудан ва омӯзиши онҳоро мақсади асосии худ қарор додааст.

Ҳадафи асосии таҳқиқот ин муайян намудани миқдори элементҳои химиявӣ ва моддаҳои гуминии 6-ҳавзаи ангиштҳои Ватанӣ, салби кислотаҳои гуминӣ аз таркиби ангиштҳо ва таҳқиқи васеи онҳо, модификатсияи кислотаҳои гуминӣ бо наномолекулаи C₆₀ ва омӯзиши хосияти антивирусии комплекси C₆₀-, дар мисоли сирояти вируси гепатити С мебошад.

Диссертатсия дар озмоишгоҳи илмии Донишгоҳи Давлатии ш. Хоруғи ба номи М.Назаршоев ва «Пептид»-и Институти илмӣ таҳқиқотии ДМТ кафедраи химияи органикии ДМТ ба анҷом расидааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсияи дар ҳаҷми 126 саҳифаи чопи компютерӣ иборат буда, аз муқаддима ва 3 боб-шарҳи

адабиёт, баррасии натиҷаҳои таҷрибавӣ, қисми таҷрибавӣ, хулосаҳои асосии қор ва рӯйхати адабиёт, ки аз 126 манбаъ иборат аст, таркиб ёфтааст. Рисола аз 14 расм, 2 нақша ва 19 ҷадвал иборат аст.

Боби аввал ба иттилоти адабиёти бахшида шудааст, ки оиди дастовардҳои илмӣ - таҳқиқоти роҷеъ ба бунёд ва таърихи кашфиётҳо, рушду самти кислотаҳои гумини, хосияти физикию-химиявӣ компонентҳои марбут, структураи мураккаби КГ, равандҳои гумификация, метаболизм ва динамикаи пайдоиши КГ ва ғайраҳо аз нигоҳи илмӣ хуб таҳлил гардидаанд.

Дар боби дуюм муҳимтарин натиҷаҳои илмӣ ва таҳлили онҳо оварда шудааст. Дар ин қисми рисола муҳокимаи натиҷаҳои илмӣ оиди КГ ҷудокардашуда пешниҳод гардидааст, ки чунин маълумотҳо дар бар мегирад: маълумоти муфассал оиди таҳқиқоти химиявӣ таркиби шаш ҳавзаи ангиштҳои Ватанӣ, экстраксияи кислотаҳои гумини ангиштҳои ҳавзаҳои «Шӯроб», «Фон-Яғноб», «Зиддӣ», «Сайёд», «Назар-Айлоқ» ва «Куртегин» бо усулҳои гуногуни химиявӣ - экстраксионӣ. Омӯзиши хосиятҳои физикию - химиявӣ ва термодинамикии онҳо, муайян намудани массаи молекулавӣ экстракти КГ бо усули гел-филтратсия, пайвасти намудани фуллерен C₆₀ ба экстракти КГ ангишти тираи «Шӯроб». Инчунин дар ин боб натиҷаҳо оиди хосияти зиддивирсии фуллерен C₆₀-КГ синтезкардашуда нисбати вирусҳои гепатити С ва натиҷаҳои антивируси он пешниҳод гардидаанд. Натиҷаҳо дар сатҳи хуб таҳлил гардида ва илман асоснок карда шудаанд.

Дар боби сеюм қисми эксперименталии (амалӣ) рисолаҳо дар бар мегирад. Дар ин боб тарзи иҷро гардидани таҳлилҳои эксперименталии дарҷ гардидаанд. Ин ҳам бошад экстраксияи КГ аз таркиби ангиштҳои номбаршуда, муайян намудани миқдори битумнокӣ, намнокӣ, хокистарнокии ангиштҳо ва КГ - ро дар бар мегирад. Дар иҷрои ин

таҳлилҳо усулҳои мухталифи таҳлили хроматографӣ, электрофоретикӣ ва гидролитикии маҳсули экстракти КГ ва усулҳои муайян намудани массаи молекулавии фраксияҳои КГ низ оварда шудааст. Истифодаи чунин усулҳои муосир ва баландҳассос дақиқ будани натиҷаҳои пешниҳодшударо тасдиқ менамоянд.

Навгонии илмӣ таҳқиқот: - бори аввал бо усули атоми-эмиссионӣ таркиби элементҳои химиявии ангиштҳои 6- ҳавзаии кишвар: «Шӯроб», «Фон-Яғноб», «Зиддӣ», «Сайёд», «Куртегин» и «Назар-Айлоқ» омӯхта шудааст;

- бо истифодаи се усули химиявӣ аз таркиби ангиштҳои дар боло номгу шуда, кислотаҳои гуминӣ салб карда шуда, миқдори онҳо ва баромади онҳо бо фоиз муайян карда шудааст;

- ҳолати агрегативии компонентҳои таркиби кислотаҳои гуминӣ бо истифодаи усулҳои физикию-химиявӣ: ИС-, РМЯ-, спектри массаӣ ва электрофорез омӯхта шудааст;

- истифодаи фуллерен C_{60} молекулаи кислотаи гуминии аз таркиби ангишти «Шӯроб» салб карда шударо модификатсия карда, маҳсули ҳосилшуда дар шакли комплекси C_{60} -ГК ҷудо карда шудааст;

- муайян карда шудааст, ки комплекси C_{60} -ГК хосияти баланди зиддивирӯсӣ муқобили афзоиши сирояти вирусҳои гепатити С зоҳир намуда, репликатсияи (авҷгирии) вирусҳои гепатити С дар ҳуҷайраҳои *Vero (v)* қатъ мегардонад;

- модификатсияи кислотаҳои гуминӣ тавассути нанокарбон C_{60} гузаронида шуда, комплекси C_{60} -ГК ҳосил карда шудааст ва фаъолияти зиддивирӯсии он дар мисоли сирояти вирусҳои гепатити С дар ҳуҷайраҳои *Vero (v)*, омӯхта шудааст. Дар натиҷа муайян гардидааст, ки комплекси C_{60} -ГК ҳамчун реагенти зиддивирӯсӣ аз доруи истифодашавандаи зидди ин вирус *рибаварин*, хеле афзалониятнок ва беҳатар мебошад.

Натиҷаҳои илмӣ-амалии таҳқиқот. Натиҷаҳои илмӣ ба дастовардашуда, аҳамияти фундаменталӣ дошта, барои технологияи коркарди ангиштҳои Ватанӣ ва салби кислотаҳои гуминии таркиби онҳо, ки дорои моддаҳои фаъоли биологӣ мебошад, дар ояндаи объектӣ (манбаи) васеи таҳқиқоти илмӣ хоҳанд шуд.

Таҳқиқотҳои дар рисола овардашуда барои технологияи коркарди ангиштҳои Тоҷикистон ва муайян намудани таркиби химиявӣ ангиштҳо дар дурнамо ибтиқори навин хоҳад буд. Модификатсияи КГ аз таркиби ангишти Шӯроб салб кардашуда дар намуди комплекс бар зидди сирояти вирусӣ гепатити С санҷида шуда натиҷаи баланд гирифта шудааст, ки метавонад дар оянда барои тайёр намудани дору бар зидди вирусӣ гепатити С истифода шавад.

Салби кислотаҳои гуминӣ метавон ҳамчун дастурамал барои иҷрои корҳои лабораторӣ (амалӣ) донишгоҳҳои технологӣ, муассисаҳои илмӣ ва истеҳсолӣ, дар дурнамо барои истеҳсоли КГ бо тариқи экстракционӣ фабрикаҳои дорусозӣ мавриди истифода қарор гирад.

Интишори натиҷаҳои диссертатсия. Феҳрасти асосӣ маводи диссертатсия дар ҳаҷми 10 мақолаҳои илмӣ ва фишурдаи мақолаҳо нашр гашта моҳияти асосӣ диссертатсияро ифода менамоянд. Аз ин шумораҳо 3-мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА назди президенти ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия ва 7 мақола дар шакли фишурда дар мақолаҳо маводи конференсияҳои байналмиллалӣ ва ҷумҳуриявӣ нашр гардидаанд.

Баамалбарорӣ ва татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои бадастомада дар раванди таълими кафедраи химияи органикӣ ва кафедраи пайвастаҳои калонмолекулаӣ ва технологияи химиявӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ҳангоми хондани курсҳои махсус, иҷрои корҳои курсӣ, дипломӣ ва таҳқиқотӣ татбиқ гардида, донишҷӯён,

аспирантон ва унвончӯён натиҷаҳои кори мазкурро мавриди истифода қарор дода метавонанд. Масалан ҳангоми хондани курси махсус "Химияи фуллерен C_{60} ва нанонайчаҳо" дар кафедраи химияи органикӣ ва кафедраи пайвастаҳои калонмолекулярӣ ва технологияи химиявии Доншгоҳи миллии Тоҷикистон.

Дар таҳқиқоти диссертатсионии Олифтаева Жола Абдулнӣёзовна истифодаи мавод бидуни иқтибос ба муаллиф ё маъхаз мавҷуд набуда, ҳамаи сарчашмаҳои истифодашуда бо ишора ба муаллиф ё маъхаз тавассути иқтибос ба расмӣ дароварда шудаанд, ки аз рӯи шудани банди 16-и тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ (дотсент, профессор) гувоҳӣ медиҳад.

Дар баробари комёбиҳои арзишманди илмӣ дар диссертатсия баъзе нуқтаҳои баҳснок ва ислохталаб ба мушоҳида мерасад, ки ислоҳи онҳо сифати кори илмиро меафзояд, аз ҷумла:

1. Муаллиф тансуби микро- ва макроэлементҳои химиявии таркиби ангишти конҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон: «Шӯроб», «Фон-Яғноб», «Зиддӣ», «Сайёд», «Куртегин» и «Назар- Айлоқ» бо усули атомӣ-эмиссионӣ муайян карда, бо усули экстракционӣ кислотаҳои гуминии таркиби ангишти конҳо зикршударо муайян кардааст, вале таҳлили муқоисавии таркиби химиявии ангишти ин конҳо оварда нашудааст

2. Муҳтавои асосии рисола ба салби кислотаҳои гуминии аз ангиштҳои Тоҷикистон, таҳқиқ ва модификатсияи онҳо бо фуллерен C_{60} бахшида шудааст. Вале, мутаасифона муаллиф пайваст намудани фуллерен C_{60} - ро танҳо ба кислотаҳои гуминии аз таркиби ангишти "Шӯроб" экстраксия шуда гузаронидаасту халос, ки ҳамаги 3 саҳифаи рисоларо дар бар мегирад. Хуб мешуд, ки барои муқоиса чунин модификатсияро бо кислотаҳои гуминии аз таркиби ангишти як ё ду кони дигар экстраксия шуда ҳам мегузарониданд.

3. Сифати баъзе спектрҳо ва формулаҳои дар рисола овардашуда (саҳ.25, 49, 80) ниҳоят паст мебошанд.

4. Дар саҳифаҳои гуногуни диссертатсия ғалатҳои имлоӣ (18, 26, 47, 51, 54, 57,) ва услубӣ (7, 13, 16, 63, 90, 94) ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо сифати кори илмиро беҳтар хоҳанд намуд.

5. Баъзе аз нуктаҳои зикршудаи ислоҳталаб дар саҳифаҳои автореферати диссертатсия низ дида мешаванд.

6. Дар феҳристи адабиёт тартиби тасвири библиографии баъзе манбаъҳо, мувофиқи стандарти амалкунанда риоя нашудааст.

Ниҳоят дар охир ҳаминро таъкид карданием, ки камбудии дар боло зикршуда чузъӣ, дуумдараҷа ва ислоҳшаванда буда, ба ҳеҷ вачҳ қиммати кори илмиро паст намекунад.

Диссертатсия ба тадлаботи банди 10 ва 11-и тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвонҳои илмӣ (дотсент, профессор), ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 ноябри соли 2016, таҳти №505 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад. Он фарогири масъалаҳои мебошад, ки барои рушди илми химияи органикӣ, биохимия ва фармасевтӣ дар Тоҷикистон муҳим арзёбӣ мегарданд. Диссертатсия аз тарафи муаллиф мустақилона навишта шуда, кори ба анҷомрасидаи комил мебошад. Натиҷаҳо ва нуктаҳои навини илмӣ барои химияи пешниҳодшуда саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳанд.

Диссертатсия кори илмӣ ба анҷомрасида буда, барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои химия аз рӯйи ихтисоси 02.00.03-химияи органикӣ мувофиқ аст.

Диссертатсия Олифтаева Жола Абдулниевова дар мавзӯи: «Салби кислотаҳои гуминӣ аз ангиштҳои Тоҷикистон, таҳқиқ ва модификатсияи фуллерен C_{60} дар мисоли кислотаҳои гуминии ангишти «Шӯроб»», бо мазмуну муҳтаво, масъалагузорӣ, муҳокимарониҳои муфассал ва хулосабарориҳои амиқу дақиқ диссертатсия комили илмӣ ва

таҳқиқоти пурра анҷомёфта буда, мазмуни он бо муҳтавои дар автореферати диссертатсия оварда шуда мувофиқат менамояд. Мақолаҳои илмӣ чопнамудаи муҳаққиқ мазмун ва муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос мекунад. Диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон комилан ҷавобгӯ мебошад. Аз ин рӯ, муаллифи диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои химия аз рӯи ихтисоси 02.00.03- Химияи органикӣ сазовор аст.

Муқарризи расмӣ:

Узви вобаста АТТ, доктори илмҳои химия,
профессори кафедраи химияи органикӣ ва
биологияи Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ
Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ (Ихтисоси
02.00.03 - Химияи органикӣ)
Тел.:(+992) 907-74-74-09
E-mail: s.bandaev@mail.ru

Бандаев С.Г.

Имзои С.Г. Бандаев-ро тасдиқ мекунам.
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси ДДОТ ба номи С. Айнӣ
« 11 » 01 соли 2021



Назаров Д.